

השיח הציוני בעתונות היהודית ברוסיה הפוסט סובייטית

יובל שחל

העתונות היהודית הרוסית נמצאה במשך עשרות שנים בעין הסערה, ואפילו שמה מעיד על כך: יהודית או רוסית, כמעט "הלנו אתם, אם לצרינו?"

הדברים השתנו מאז הפרסטרויקה (בנייה מחדש) והגלנסוסט (שקיפות) של מיכאיל סרגייביץ' גורבצ'וב, ומאז התפרקות ברית המועצות. כיום ישנה ברוסיה עתונות יהודית שאינה מוכוונת משטר וגם אינה נגד המשטר. היא אינה אחידה לא במבנה וגם לא בתוכן. זו עתונות העוסקת בגלוי בכל מה שהוא יהודי ברוסיה, וגם במה שנמצא בסביבתה של היהדות, ובכלל זה - ציונות.

אבל, כמה ציונות יש בכלל ברוסיה של השנים האחרונות? כמה כבר יכולה להיות בה? ומה פירושה של ציונות במודל היהודי-רוסי המאוחר, כאשר זה מכבר פניה שונו גם במודל הישראלי העכשווי? התוצאה מבחינה כמותית מפתיעה בצמצומה: מחקר שערך כותב שורות אלה בעתונות היהודית ברוסיה בסוף שנות ה-90, מגלה כי רק 5-6% מתכני עתונות זו הנם תכנים של ציונות. כלומר, כאלה המסבירים את צידקת הרעיון של מדינת ישראל כבית לאומי לעם היהודי. לעומת זאת, עוסקים 16%-17% מתכני אותה העתונות בכניית קהילות יהודיות ברוסיה, כמעט יחס הפוך לציונות. אם נקבל את הרעיון הכללי בדבר השפעה כלשהי של התקשורת על צרכניה, לא על הדרך הזו תהא תפארתה של הציונות הרוסית העכשווית.

עתון כחלק מבניית הקהילה

מן הראוי להקדים מספר הערות שיש בהן גם משום עובדות, גם משום הנחות יסוד, גם משום גורמים המשפיעים על הנושא הנדון כאן:

1. למרות גל העלייה (הגירה?) שהביא למדינת ישראל בעשור ומחצה (כמעט) שחלפו, כמיליון יהודים ו/או זכאי עלייה לישראל, ולמרות הגירת מאות אלפים כאלה למערב, נשארו ברוסיה (ובשאר חלקי ברית המועצות לשעבר, בעיקר באלה האירופים), עוד מאות אלפי יהודים (Toits: 1999), שבחלקם נותרו במקומם, חלקם עשו הגירה פנימית: מהמדינות המוסלמיות במרכז אסיה אל חלקי ברית המועצות האירופית לשעבר, ומיישובים קטנים וערי פריפריה אל ערים גדולות יותר.

2. רבים מאלה שנשארו ברוסיה עשו זאת מרצונם, ומתוך בחירה, למרות שעמדו בפניהם גם אפשרויות אחרות. בעצם, אפשרויות כאלה

עומדות בפניהם גם עכשיו, ובכל רגע נתון.

3. חלק גדול מהיהודים שנשארו "יצאו מהארון", ומודהים כיהודים. הסיבות לכך רבות ושונות, החל מכך שזה כבר לא מסוכן, או שממילא כולם כבר יודעים, ועד יתרונות אפשריים הגלומים בין היתר בפעילות ארגונים ישראלים ו/או יהודיים: הג'וינט, לשכת הקשר, הסוכנות היהודית. זהו ציבור גדול, המאובחן מסביבתו במספר פרמטרים: שונות אתנית, השכלה ממוצעת גבוהה יותר מזו המקובלת בסביבתה (Brym & Ryvkina: 1994; Krupnik: 1995), מטען היסטורי קולקטיבי מורכב, קיומה של דעת קהל או זרמים בדעת הקהל ובעתונות הכללית העוינים אותו (Ryvkin: 1996; Friedgut: 1994), ותחושת אחרות (otherness), המאפינת חלק ממרכיביו וחלק ממיצגיו של ציבור זה. זה מספר שנים מתנהל ברוסיה תהליך איטי, מדורג וזהיר של בניית קהילה או קהילות יהודיות (Chlenov: 1997; Gitelman: 1997). עדיין לא מדובר ב"קהילה" במשמעות המערב אירופית או הצפון אמריקנית של המושג, אך הפער בין "קהילה יהודית-רוסית" לבין "קהילה יהודית-אמריקנית" או צרפתית, ברישית ודומיהן, הולך ומצטמצם. מהלך זה כולל הגדרה, לפעמים הגדרה מחודשת (re-definition) של זהויות, התארגנות חברתית אחרת, קביעת דפוסי ייצוג, מיסוי, אחריות ועוד. עפ"י Avineri (1997), קשור המשכה של התפתחות הקהילות היהודיות ברוסיה באופן הדוק עם המשך תהליכי הדמוקרטיזציה בכלל החברה הרוסית. אם נקבל את אמירתו הידועה של גורבצ'וב באשר לתהליכים אלה - "פרוצס פאשול" - כלומר, התהליך יצא לדרך, הוא חד כיווני ובלתי ניתן לעצירה, הרי שגם בנייתן והתמסדותן של הקהילות היהודיות ברוסיה נמשכות, וסביר שתימשכנה.

5. תקשורת ייחודית של חברה/מיעוט/קהילה מהווה כלי ארגוני, טכני ותכני, להגדרת גבולות, וזהויות וכן לקביעת סדר יום (כל אלה - באופן חלקי, לפחות). בעצם, קיומו של כלי תקשורת מוכר מעיד על רמת מיסוד גבוהה של חברה או קהילה (Riggins: 1992). אפשר לדבר כאן גם על "העצמה" (empowerment), מהלך פרטני וקהילתי גם יחד, בו משיגים אנשים יכולת וכישורים להשתתף בעיצוב זהותם (נוסק: 2001), וכלי התקשורת הקהילתי, עתון במקרה זה, מהווה חו במה נוחה והן כלי העשוי להיות יעיל במהלך כזה.

לאור כל האמור, אפשר להתייחס לעתונות היהודית בשפה הרוסית כאל מכשיר חשוב בפיתוח או חיידוש זהות יהודית, בהשתתפות בקביעת

ברורים ומאובחנים היא מניפה? יהדות וציונות? ישראליות ורוסיות? מולדת ראשונה ומולדת שנייה?

ספירה של העתונים היהודיים ברוסיה הפוסט-סובייטית תצביע על קיומם של כ-40-45 עתונים כאלה. פרנקל, ואלק וולצר ספרו אמנם 59 כאלה בשנים 1996-1997, ו-87 בשנים 1998-1999 (Frenkel, 1999-2001: 93). Valk & Zeltser, אך ברשימתם נכללו גם פרסומים שהלקם עלונים, ביטאונים, פרסומים "מטעם", מוספי גוער וסטודנטים, שלא כולם עומדים בכל אמות המידה הבסיסיות למדי, על-פי הגדרתו הישנה של אוטו גרות' ל"עתון", כפי שנוסחה כבר בשנת 1928: תדירות קבועה וגבוהה, שכיפול מכני, גישה חופשית של הצרכנים אל העתון, תכנים מגוונים והמשכיות לאורך זמן. (Bittner: 1983).

שאלה מעניינת היא כמה עתונים (אני נשאר צמוד להגדרה זו, למרות ההסתייגות בפסקה הקודמת) יוצאים בכל עיר/קהילה, ואם אפשר לראות בכך משהו מרמת המיסוד או בגיית הקהילה המקומית. הציפייה המקדמית תהיה, אולי, ליותר עתונים בקהילות או ציבורים גדולים יותר, וההיפך. בפועל, המצב שונה: במוסקבה, עם למעלה מ-200,000 יהודים, מופיעים שלושה עתונים יהודיים משמעותיים. האחד מהם מוזהה עם קונגרס יהודי רוסי, השני של הסוכנות היהודית, השלישי, הצעיר, הוא של חב"ד (החל להופיע רק בשנת 2002). בסנט פטרבורג (לנינגרד), שבה כמעט 100,000 יהודים, מופיע עתון יהודי אחד. בערים קטנות בהרבה כסאמארה (קייבישב), שני עתונים יהודיים, וכך גם ברוסטוב-על-הדון. השיא הוא ביקטריןבורג. בעיר שבה כ-10,000 יהודים, מופיעים בקביעות ארבעה עתונים יהודיים (אחד מהם - של הסוכנות).

נותרת של לנין

עבודה זו מתבססת על בחינתם של כעשרה עתונים יהודיים, השונים זה מזה בגודל, תפוצה, פורמט, אזורי כיסוי וקהל פוטנציאלי. כולם מופיעים בעריה הגדולות של רוסיה הפוסט-סובייטית. באופן לא מפתיע, אלה הם גם 4-5 הציבורים היהודיים הגדולים ביותר בה. העתונים נדגמו לאורך שלוש שנים (1996-1998), ומאמרים או טקסטים אחרים שנגעו בציונות נחתו אחר כך בשיטה של ניתוח תוכן: על מה מדובר, באיזו שפה נעשה שימוש (דיווח, פנייה, ניתוח, התנצלות, הזמנה וכדומה).

אבל, עוד לפני הניתוח הטקסטואלי עצמו, מן ההגינות יהיה לעמוד על נקודה אחת העלולה לעוות את התמונה: מקצת מהעתונות היהודית ברוסיה היא בעצם עתונות ישראלית למחצה. הכוונה היא לעתונים המוצאים לאור בידי הסוכנות היהודית ובמימונה, כאשר בחלק מהמקרים, העורך, או לפחות בעל זכות המלה האחרונה לגבי מותר ואסור, טקסט כזה או טקסט אחר, תכנים וגבולות, הוא השליח הישראלי במקום. לא תהא זו הפתעה גדולה להעריך, וגם למצוא, עדיפות יחסית לתכנים ציוניים בעתונות זו. גם זה חלק מהשיח בעתונות היהודית ברוסיה, אך חלק מיובא, לפחות במידה חלקית.

מה הוא קו ההתחלה? כל עתון מאלה שנבדקו, מצייר אי מותח קו התחלה שונה. הייברייסקייה גאזטה, החשוב והמרכזי בעתונים היהודיים ברוסיה מקדיש את גיליון ספטמבר 1997 שלו ל-100 שנות ציונות, וכתורת כוז, מודגשת, מלווה את עמודיו המרכזיים. העתון

סדר היום היהודי, בעיר, באיזור או ברמה של כלל המדינה (Lokshin: 1992; קרסיק: 1994; 1995), וכדאי לזכור כאן את הגודל הגיאוגרפי העצום בו מדובר, גם אחרי קריסת האימפריה הסובייטית.

מהו עתון יהודי?

פינקוס (1999) חילק את העתונות היהודית בתקופת גורבצ'וב, בייחוד במחציתה השנייה (1988-1991), לשלושה סוגים: העתונות הרשמית, העתונות המתחרתית והעתונות הלגלית או הלגלית למחצה. העתונות הרשמית המשיכה אמנם במסורתה רבת השנים של אנטי ישראליות ואנטי ציוניות, אך בשלב מסוים נגוזה הרלוונטיות שלה בשל הגבולות הפתוחים הן למידע, הן לאנשים. גם העובדה שישאל אינה נתפשת עוד כאויב מדיני, והציונות שוב אינה מחלה ממארת בגוף החברה הסובייטית, תרמה להיעלמותה בפועל של עתונות זו. אף ה"סמיזדאט" (העתונות המתחרתית), ההוצאה לאור העצמית המתחרתית שסיכנה, העשירה והאשירה דורות של יהודים בברית המועצות הפכה למיותרת משהותר הרסן מעל העתונות ובוטלו איטורי הפרסום. כתוצאה מכך, מתחילת שנות ה-90 של המאה הקודמת, ודאי ממחציתן, הפך סוג העתונות השלישי, העתונות הלגלית, וכבר לא למחצה, לסוג הדומיננטי. עשרות עתונים, פרסומים, עלונים ותקופונים יהודיים הציפו כל ריכוז יהודי, החל בערים בעלות אוכלוסייה יהודית צפופה ומשכילה כמוסקבה וסנט פטרבורג (רוסיה), קייב (אוקראינה) ומינסק (בלרוס), ועד לנקודות לא גדולות, ודאי במושגים רוסיים, פוסט-סובייטיים או יהודיים-רוסיים: פרם, חרסון, ניקולייב, דרבנט. רבים מפרסומים אלה, שלא כולם יכולים להיקרא עתונים, בשל מגבלות של תדירות הופעה, נגישות שלהם ואליהם, מוגבלות טכנולוגית וגרפית, הוצאו לאור בידי אגודות ציוניות או ציוניות למחצה. ייתכן כי זה המקום להפיש בו את השיח הציוני, אפשר גם לצפות שישו זה לא יהיה אחיד או מונוטוני: אלטשולר (Altshuler: 1980; אלטשולר: 1987) עמד כבר לפני התפרקות ברית המועצות על השוני הרב בין חבורות יהודיות, קיבוצים או ציבורים יהודיים ברוסיה. סביר שהתפרקות המערכת הסובייטית וההגדרה מחדש של ציבורים אתניים שלמים, רק האיצה מגמה זו. נולד יצור תקשורתי חדש: עתונות אלטרנטיבית, אבל חוקית. בקריאה או בתפישת מערבית, אין בכך כל פסול (Atton: 2002). בהסתכלות סובייטית, זהו בעצם אוקסימורון. כלומר: במונח הרחב, למרות שורשיה הנעוצים עמוק בהיסטוריה של יהודי רוסייה ושל העתונות הרוסית, התופעה של עתונות יהודית חופשית (יחסית) ברוסיה, היא תופעה חדשה: גילם של מרכיביה הוותיקים ביותר, העתונים היהודיים העצמאיים (שלא בהסות המפלגה הקומוניסטית), שהופיעו לקראת התפרקות ברית המועצות ואחריה הוא כעשור, ויש בה גם לא מעט צעירים בהרבה.

בקשר לכך נשאלות שאלות רבות: מה היא העתונות הזו, למי היא מיועדת? וכן, מה הם תכניה? האם זו עתונות לוחמנית, כמעט ספרטיסטית, המתווה את גבולות הקהילה היהודית במנותק מאלה של כלל החברה? עתונות המיועדת באופן טבעי לקוראיה היהודים או היהודים למחצה, לשליש ולרביע (ההגדרות כאן הן סוציולוגיות ותרבותיות, לאו דווקא אדמיניסטרטיביות). אך גם למי שאינם ברשימה? ועוד: האם יש לה עמוד שדרה מובהק, איזה דגל או שניים

דְּבֻחְסוֹתַיִן הַנּוֹמֵר

МЕЖДУНАРОДНАЯ Еврейская Газета

УЧРЕДИТЕЛЬ – ТАИКРЕД ГОЛЕНПОЛЬСКИЙ

издается с апреля 1989 года

август 1997 • №17 (200)

РОССИЙСКИЙ
ЕВРЕЙСКИЙ
КОНГРЕСС

2 • В Москве открылась еще одна благотворительная спонсорская
• Одному из подопечных "Хамы" исполнилось 100 лет
ОБЩИННАЯ ЖИЗНЬ • ОБЩИННАЯ ЖИЗНЬ

3 • Мировая реакция на теракт в Иерусалиме
• Михаил Хейфец: "Террор неискореним, но нужно сократить число жертв"
МЕЖДУНАРОДНАЯ ЖИЗНЬ • МЕЖДУНАРОДНАЯ ЖИЗНЬ

4 • Марк Розовский "Взрыв"
• Виржен Спрингли "Хождение во власть"
• В "Курячке" – Георгий Фере
ЮМОР. КЛУБ 7:40 • ЮМОР. КЛУБ 7:40

"ЭТО – БЕСЧЕЛОВЕЧНАЯ И НЕ ИМЕЮЩАЯ ОПРАВДАНИЯ АКЦИЯ"

Директор Департамента информации и печати МИД РФ Г.П.Тарасов о теракте в Иерусалиме

В Москве с негодованием и трепетом воспринято сообщение о новом террористическом акте в Иерусалиме, жертвами которого стали пятеро гражданских лиц. Правительство и народ Израиля в связи с произошедшей трагедией выражают свои соболезнования. Соответствующий телеграмма адресована Е.М.Горбачевым и Л.Деле.

При любой сложившейся ситуации нельзя допустить, чтобы фанатичные мысли спровоцировали серьезные осложнения в прагматично-идеинформационных отношениях, нанесли ущерб мирным усилиям, подлинным интересам израильтян и палестинцев. Мы твердо убеждены, что тем, кто использует методы насилия, не удастся создать исторически процесс примирения между израильтянами и палестинцами. Отречение израильтян от насилия и в первую очередь и конфронтации. Выход в создавшейся ситуации видится в том, чтобы герцогиня и израильские стороны ускорили усилия по скорейшему возобновлению переговоров между сторонами. Россия как сопредседатель приложит максимум усилий, чтобы этому способствовать.

Затисль Бейлифити в пресс-центре МИД России 31 июля 1997 года

Николай Гольдмановит, Главный редактор Москвы

Все завишенности от статей нового закона,

לתונם יהודים ברוסיה של שלהי שנות ה-90 – לקט

מרכיבים ישראליים רבים הן באופן מוחלט והן באופן יחסי לייבריסקייה גאזטה, מרבה מטבע הדברים יותר מקודמו בטקסטים העוסקים בציונות. אין כאן קו פוליטי בכל האמור ל"מלחמות יהודים". עורכי העתון, בהלקם ישראלים, נזהרים לא לתקוף ישירות את קוראיהם שנותרו ברוסיה, נותרו בינתיים או נותרו בכלל. הקו הכללי הנקוט בעתון הוא "למה כן ישראל" ולא "למה לא רוסיה", אבל זהו רק קו, לא עמוד שדרה שסביבו בנוי העתון. הרבה סיפורים קטנים, כאלה הנקראים בשפת המחקר בשם Human Interest Story: HIS: הנהגה שהסיע את כתב העתון מירושלים לאשדוד ... "אני לא ציוני, הוא אמר למרות שאיש לא שאל ...", אבל דרך ההסבר של הנהגה מסביר העתון לקוראיו שהציונות היא דווקא בסדר. ציטוט: "...עצם הציונות הוא בהקמת מדינה קטנה שכל יהודי שמוצא עצמו נרדף ויכול לארוץ מזוודה ולבוא לכאן ... יש כאן בעיות ... בירוקרטיה, קליטה וכו', אך זו המדינה - קטנה ושלך" (וסטניק, גיליון יולי-אוגוסט 1998). ישנם גם דיווחים על סמינרים למדענים יהודים ברוסיה, ויצירת קשר בינם לבין מפעלים בישראל לצורך עלייה עתידית וריכוך השלב הקשה של מציאת עבודה בישראל, וגם כאן ישנם פנים ושמות, אלה של שליחי העלייה מישראל (וסטניק, אפריל 1998). בגיליון אחר שלו (פברואר 1998) מביא העתון כתבה או ראיון עם אלה שבאו מ"כאן" - רוסיה או פורה רוסית,

עושה הבחנה כמעט זואולוגית: "... משך 2000 שנה התקיים העם היהודי במצב של אנאביזיס - בדומה לזוחלים ולחרקים בתורף...". ובהמשך: "...הציונות היתה זו שהחליטה להקימו ולהפכו לעם בשך ודם...". ובאותו גיליון: שגירת ישראל במוסקבה דאז, פרופ' עליזה שנהר, מרואיינת ומצוטטת: "הציונות היא המחזירה את היהודים לקיום נורמלי כעם...". המראיין הוא מטווי גיזר, מבכירי מערכת העתון, כלומר - מחשובי העתונאים היהודים ברוסיה, מה שיכול ללמד על החשיבות הרבה שנותן עתון יהודי לא ציוני זה לנושא, או לפחות ליוכל. אבל העתון אינו מתמייך את ההודמנות שנקרתה לו, או שיצר לעצמו ובעצמו: "...הציונות אינה חוות הכל ... משמחת גם התחייה היהודית ברוסיה של היום...", וגם: "...כיום אין כבר כאן, ברוסיה, אנטישמיות ממלכתית...". העיסוק בציונות נותן לעתון אפשרות להתוות כיוון בכיוון התפורך: היהודים שבחרו, בוחרים, ויש לשער שגם יבחרו להישאר ברוסיה. מעשית, לא חזר עוד עתון זה לדון בציונות משך כל תקופת ההתבוננות בו, עד שלהי 1998. כלומר, רק אירוע גדול, או נכון יותר, אזכור של אירוע גדול - הקונגרס הציוני הראשון, גרם לראשי העתון, המזוהים עם ראשי יהדות רוסיה, לעסוק בתחום זה. וסטניק של הסוכנות היהודית, היוצא לאור במוסקבה, עתון בעל

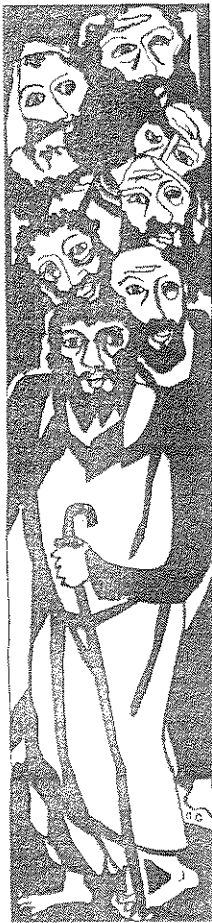

рис. В. Полюшкин

ВЕСТНИК

ЕВРЕЙСКОГО АГЕНТСТВА В РОССИИ
апрель 1997 г. МОСКВА выпуск 4(23)

הסוכנות היהודית ברוסיה
The Jewish Agency in Russia

ПЕСАХ — праздник весеннего возрождения

С приветствием к читателям нашей газеты обращается Главный раввин России АДОЛЬФ ШАЕВИЧ

В этом году 14 нисана выпадает на 21 апреля. Песах — это не только историческое событие нашей памяти, традиции. В лексикографической энциклопедии говорится, что каждый участник пасхального седера должен себя чувствовать так, как будто это он вышел из Египта. Евреи много лет находились в рабстве, но сохранили свою традицию, свой язык, это помогло им за долгие годы рабства остаться народом.

Конечно, это был совсем не тот народ, который представлял себе Господь. Для того, чтобы народ смог выполнить свою миссию, и произошел Исход из Египта. Совсем недавно я прочитал мемуары Бориса Сичкина. Он рассказывает, что Моисей спросил, зачем он столько лет воюет свой народ по пустыне? На что Моисей ответил: «Прямо стыдно было ходить с таким народом во имя Господа». В любой культуре есть домыслы, но есть и смысловое ядро общности: многие годы нам не давали жить по меркам того союза, который мы заключили с Всевышним. Очень печально, что при советской власти большая часть евреев с легкостью отказалась от того наследия, которым дорожили многие поколения наших предков.

В Песах соблюдение кошерности еще строже. Суть, однако, не в том, что в эти 8 дней мы употребляем вместо хлеба мацу, а в духовном настрое. Надо помнить, что это не только дни становления нашего народа как нации, это возможность духов-

но вырасти и вознестись еще по ступеньку по пути к Всевышнему. У еврейского народа особое предназначение в этом мире. В Торе говорится, что мы избранный народ. Но это вовсе не привилегия перед другими народами, не превосходство. Это особая миссия, которая возложена на нас. Исцелением и молитвой, которую мы читали в дни Песаха, рефреном проходила мысль, что еврейский народ должен быть святым, как свят сам Господь. Для этой цели много веков назад Он вывел евреев из Египта, из рабства, сделал нас свободным народом, дал нам Свой Закон, Свою Тору.

К сожалению, многие из нас долгое время были лишены возможности жить по законам Торы. Я не думаю, что получили сегодня такую возможность, весь народ станет легковерно религиозным. Тем не менее, мы должны осознать, что мы в этом мире исполняем свою особую миссию. Каждый праздник Песаха — это не только праздничный севес, это возможность вернуть наших братьев на истинный путь, дать им почувствовать свою причастность к той миссии, которую выношают очень многие евреи. У нас один Бог, один судья. Я думаю, что никогда не поздно вернуться к Б-гу, к своим истокам. Праздник Песаха — это еще одна возможность пропагандировать предвечную жизнь и принять участие в выполнении той миссии, которая возложена на еврейский народ.

- Читайте в номере:**
- «За рюмкой чая с казаками». В гостях у общины «Гинейши»
  - «Жидовская дочь» у русской матери?! Об этом говорит Леонид Гомберг
  - Новое поколение кредитных карточек. Ефим Лоевский о компании «Амбиент» в Иерусалиме
  - Министр образования и культуры Израиля Звулуи Хаммер в Москве: новые перспективы взаимного сотрудничества
  - Конкурс на лучшее знание Та-наха: победитель едет в Израиль

Информация

Информация
НОВЫЙ ЕВРЕЙСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ В МОСКВЕ

В ближайшем будущем в Москве откроется новый еврейский университет. Об этом впервые сообщившийся в России в качестве гостя столичной еврейской общины министр образования и культуры Израиля Звулуи Хаммер. Университет будет существовать поа энтод еврейской общины Москвы. В отличие от американских сегодня еврейских вузов, новый университет будет готовить специалистов по широкому кругу специальностей, отдавая предпочтение тем, которые нужны сегодняшней России — бизнесу, социальной работе, компьютерам, психологии и т.п. Как считают авторы проекта, тем самым университет будет не только выпускать квалифицированных специалистов, нужных сегодня России, но и влиять на профессиональную структуру элиты. При составлении университетских программ будут учитываться и особенности рынка труда в Израиле. Спонсоры проекта выступают российское и израильское министерства образования. Еврейское агентство, частные жертвователи из США и Израиля. Планируется, что университет откроет двери для первых 750 студентов уже в феврале 1998 г.

Проектный бюджет университета на первый учебный год составит полтора миллиона долларов. В настоящее время в Москве ведутся поиски подходящего здания, которое сможет вместить несколько тысяч студентов.

Лев Кричевский

Израэль Зелингер:
«Давайте работать вместе!»

Есть что-то символическое в том, что выход первого номера «Вестника Еврейского агентства в России» совпал с весной и Песахом — праздником рождения свободного еврейского народа. Наша организация активно содействует оживлению и развитию еврейской общинной жизни в Москве, мы делаем все возможное, чтобы люди могли прикоснуться к своим корням, возродить в своей жизни и семье еврейские праздники, больше узнать об истории и культуре еврейского народа. Надеюсь, что «Вестник ЕАР», который вы держите в руках, будет способствовать выполнению этих задач. Начиная с сентября прошлого года, я имел возможность познакомиться с москвичами на праздниках Хануки и Пурима, на которых побывало более семи тысяч евреев. 18 мая мы приглашаем вас на праздник, посвященный Дню независимости государства Израиль.

Я понимаю, что у Москвы есть своя специфика. Москва — это центр, элита, здесь много людей искусства, ученых, людей гуманитарных профессий. Поэтому все, что

Израэль Зелингер, глава Московского отделения Еврейского агентства в России

мы делаем для москвичей, должно быть на самом высоком уровне. Надеюсь, что «Вестник ЕАР» станет для вас не только информационным изданием, но и вашей любимой газетой. Я приглашаю вас к сотрудничеству, давайте работать вместе!

СКОЛЬКО В МОСКВЕ ЕВРЕЕВ?

«До прошлого года Еврейское агентство в России имело смутное представление о количественном и качественном составе евреев в Москве. Мы провели большую исследовательскую и статистическую работу и владем надежной информацией. По нашим данным, в Москве проживает около 300 тысяч евреев. В силу использования различных методов исследования (анкетирования, репрезентативных выборок и др.) достоверность оценки составляет не более 30%. Кроме того, в Москве на 1000 взрослых приходится 768 человек с высшим образованием. На цифрировку этого подобно нет. В образовательном смысле москвичи воспринимают только хорошее и не очень хорошие образование. В этом и состоит основное отличие Москвы: люди находят и другим информационным новизна.

Из интервью с академиком ЛЕИ РФ АЛЕКСАНДРОМ МОДУЛОВИЧЕМ «Международная еврейская газета», апрель 1997, 87.

"יהודי ארצות הברית יסייעו ליהודי ארץ ישראל", "נפטר תיאודור הרצל", "שואת העם היהודי: 6 מיליון קורבנות", וכן רשימת גלי העלייה העיקריים לארץ ישראל מאז 1882.

ייתכן כי העתון היהודי שלגביו בדיקת השיח הציוני היא המעניינת והמשמעותית ביותר, הוא עמי של סנט פטרבורג. בעיר ובסביבתה ישנם כאמור למעלה מ-100,000 יהודים וזכאי עלייה לישראל. עמי הוא העתון היהודי היחיד בכל צפון מערב רוסיה, כך שאין לו מתחרים, ובתחומו הוא בעצם נהנה ממונופול. זהו אינו עתון סוכנותי, למרות שכספית הוא נתמך חלקית בידי הסוכנות היהודית, כך שמחויבותו הציונית אינה גבוהה. זה המקום לציין כי עלייה/הגירה מהלישה את הקהילה במקום, כך שעמי, עתון הקהילה, לא אמור לקדם מהלכים כאלה, ובכל זאת, מופיעים בו טקסטים ציוניים, או כאלה העוסקים בציונות. כמותית אין רבים כאלה, בערך 4%. מעט, אך עדיין כמות כפולה מאשר בעתונות המוסקבאית המקבילה (ייברייסקאיה גאזטה). בפברואר 1998 התפרסמה בעתון תוכנית התנדבות לסיוע לישראל (קריאה למתנדבים), בשם "שאל". הטקסט שנבחר, "שאל - מה רבו צלילך...", פרפרזה או שיבוש של קטע קצר מתוך "ייבגני אוניגין" לפושקין. מי שרצה, יוכל לראות בכך חוסר טעם. אחרים יוכלו לטעון שזה מהלך כמו סובייטי: בשנות ה-40 של המאה הקודמת התפרסם במוספי השירה של עתוני השלטון, וכל העיתונים או היו כאלה, שירו של פרח המשוררים הרוסי נ. ניזלובין, "דמו הקדוש". מהשיר, העוסק בדו קרב שבו קיפח פושקין את חייו, ניתן להבין כי היה קומוניסט נאמן, וככזה נפל על משמרתו ועל הגנת הפרולטריון, בשעה שהאמת ידועה ואחרת. גם אם אוניגין או אביו מולידו פושקין אינם מאבות הציונות, הם כמו מגויסים אליה כאן.

העתון בוחר ומתמיד בקו של "ישראל כאופציה". מעין "ירצו - יאכלו; לא ירצו - לא יאכלו", ומקפיד להביא מידע רב ומגוון, אבל לא על ישראל, אלא על פעילויות המתבצעות בסנט פטרבורג, שהמסר או הליבה שלהן רוויות ציונות: "ירידי ישראל היום - עבודה והשכלה" ייפתח ב"מיוזיק הול" בעיר (גיליון מאי 1998), שיחה עם שליח הנוער והסטודנטים של הסוכנות היהודית בעיר, בעצמו בן המקום שעלה לישראל, דימה ויצר. ציטוט: "...איני מסתיר מגמות ציוניות". "...מעניין אצלנו... תבואו!" (גיליון אוקטובר 1997). כך גם שליחת החינוך, ציפי פיגור: "אני [רק] מייצעת לשוקלים לעלות לישראל... אני לא משכנעת לעלות ולא מונעת עלייה, רק מסבירה...". בתחומים אחרים הקשורים ליהדות וליהודים העתון הרבה יותר נחרץ והרבה פחות נייטרלי, מה שאומר שהציונות, באופן לא מפתיע, אינה הקו המערכתני המוביל שלו.

נמצא כי תכני העתונות היהודית ברוסיה מתחלקים למספר קבוצות, כאשר האבחנות הראשונות המוצעות כאן הן בין תכנים שעניינם יהודים ברוסיה, לבין תכנים שעניינם עולים מרוסיה לישראל, ובין היסטוריה יהודית להווה ועתיד יהודיים. באבחנה הראשונה נמצא רוב מסיבי לתכנים מקומיים. באבחנה השנייה, נמצא רוב, אם כי פחות גורף, לעיסוק בהווה ובעתיד על פני העיסוק בעבר. מבחינת התכנים המקומיים, אפשר לראות טיפול בכל מרכיב של החברה היהודית: אקטואליה (הגולשת), באופן סמוי או גלוי, גם ל"מלחמות יהודים", פרשנות, תרבות, מתן מידע (בחלקו מסחרי) על

הצליחו "שם", בישראל, אבל הציונות דוחפת אותם בחזרה ל"כאן", לעשות נפשות לרעיון הציוני: כזו היא לנה פלדמן, עלתה לארץ ב-1992 בתוכנית "נעלה" של הסוכנות היהודית, שירתה בצה"ל, היתה אפילו קצינה, ועתה היא עובדת בסוכנות היהודית במינסק, בלרוס. ישנו בסיפור גם מסר מוצנע או לא בדיוק מוצנע: אם היא יכולה, מדוע לא את/ה?

אבל, גם וסטניק, שמנסה להיות די צמוד לציונות פרגמטית, כמעט "עוד דונם ועוד עז" או במובן העכשווי של "עוד יריד תעסוקה ועוד עולה", לובש חג כשמדובר במאה שנות ציונות: יו"ר הסוכנות דאז, אברהם בורג, נקרא אל הדגל, והטקסט שלו, כצפוי, הגיגי והצהרתי: "...היום, כמאה שנה לאחר הקונגרס הציוני הראשון, אנו חוגגים הישגים מרשימים של התנועה... קיבוץ רוב העם היהודי במדינה עצמאית וחוקה... העברית לא רק שפה מדוברת, אלא גם גשר תרבותי בין יהדות העבר והעתיד... הציונות המודרנית צריכה לשלב חלום עם יכולת פעולה..." (וסטניק, יולי 1997). זוהי כתיבה הצהרתי, אפילו פלקטית, בסגנון "יש לנו ארץ נהדרת", או "ארץ זבת חלב ודבש", אבל כאמור - זה לא הסגנון המאפיין את וסטניק.

העתון יודע גם לשייט במרחב אסוציאטיבי מגוון: הכותרת שנתנו עורכיו לדיווח על דיון בהתבוללות מול האטרקטיביות של עלייה לישראל (גיליון ינואר 1998) היא "האסון שלפתחנו וכיצד להיאבק בו". כותרת זו, מתאימה או לא לדיון הבא תחתיה, לא נולדה בווסטניק, היא לקוחה דווקא ממאמר מפורסם של לנין, שעסק בסוגיות אחרות לגמרי. גם גיליון נובמבר 1997 של העתון הולך לא מעט שנים אחורה, בכדי לעסוק באירוע עכשווי: "הציוני מוכן להסתערות על ארמון החורף". זו אינה כותרת מעתון פטרבורג של 1905 או 1917, אלא דרך לדוות על מחנה נוער של הסוכנות היהודית.

ישראל כאופציה

גם שטרן של יקטרינבורג חוזר אחורה בזמן, ממש אל הראשית: בגיליונו מנובמבר 1997 הוא מדווח כי "יותר מ-1500 אורחים מכל העולם השתתפו באירועי הייבל לכבוד יום ההולדת ה-100 של הקונגרס היהודי העולמי שנערך בבאזל...".

עתון יקטרינבורג אחר, מגורה, מציין את הקשר שבין לימודי עברית באולפן בעיר (פברואר 1996), לבין החיים בישראל, שיגיעו אחר כך (מרס 1996). תחילה בא דיווח עובדתי על האולפן, ובהמשך - החיים בישראל. החומר לקוח מכתבה שפורסמה באחד העיתונים הישראליים ברוסית. שם העתון לא מצוין במגורה.

יחד, עתון הסוכנות היהודית בעיר רוסטוב שעל נהר הדון הוא הציוני או הישראלי ביותר בתכניו מכל אלה הנסקרים כאן. הן כמותית, כשליש מתכניו הם כאלה - זאת, כזכור, מול 5%-6% בכלל העתונות היהודית, והן איכותית - במובן של מגוון הנושאים המטופלים בו והעונים להגדרה "ציונות". לדוגמה, בגיליון יחד מאפריל 1997. מצוינות אבני דרך בתולדות הציונות, בצורת דיווחים קצרים: "נגעל הקונגרס הציוני הראשון", "נחנכה הגימנסיה העברית", "תל-אביב - העיר העברית הראשונה", "חנוכה המכללה לאמנות בצלאל", "בארץ ישראל הוקמה השלוחה המקומית של ההסתדרות הציונית העולמית", "ההכרה הבינלאומית בזכותו של העם היהודי להקים את מדינתו בא...",

ТИКВАТЕЙНУ - НАША НАДЕЖДА

СВЕРДЛОВСКОЕ ОБЩЕСТВО ЕВРЕЙСКОЙ КУЛЬТУРЫ «АТИКВА»

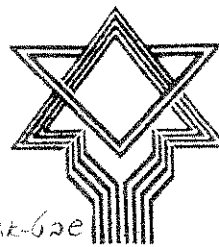
МАРТ - АПРЕЛЬ 1999   ЕКАТЕРИНБУРГ 3 - 4 (56 - 57)   АДАР - ИЯР 5759

Еврейская ежемесячная газета
Издается в г. Екатеринбурге
с января 1991

№ 3 (87)

Март 1998
ТЕВЕТ 5758
Цена договорная

הסוכנות היהודית לארץ ישראל

НОВОСТИ
СОХНУТА

№ 10 марта 1998 ת. ט"ז אדר תשנ"ח

Новости СОХНУТ : Jewish Agency News -

Урал, Западная Сибирь, Башкирия, Удмуртия Ural, West Siberia.-Bashkiria & Udmurtia

עם ישראל חי

Народ мой

ЕВРЕЙСКАЯ
НЕЗАВИСИМАЯ ГАЗЕТА

№ 3 (128)

19 Швата 5756 г.

(9 февраля 1996 г.)

Выходит 2 раза в месяц с 6 июля 1990 г.
В разницу - пока свободная

עתונים יהודיים מיקטרינוסלב, סיביר וסנט פטרבורג

עניינים ועסקים יהודיים במקום, עיסוק בלוח השנה היהודי, כאשר כאן ישנו גם פן של הנתלת מידע לציבור שבחלקו היה מרוחק מאד מלוח השנה הזה, עיסוק באנטישמיות ובהנצחה. בהיבט הישראלי עוסקת העתונות היהודית לרוב דרך עיניהם של יהודים שהגיעו לכאן (לשניים מהעתונים הגדולים יש כתבים בישראל), בסיפורים אישיים, ולעיתים לא קרובות גם בהיבטים רחבים יותר של החיים בישראל: פוליטיקה (לרוב פנימית: "ישראל בעלייה", ובעיקר נתן שרנסקי, ולאחרונה גם "ישראל ביתנו" של אביגדור ליברמן), חברה, כלכלה, אך אי אפשר לדבר כאן על סיקור שוטף ושיטתי של החיים בישראל.

בקשר של עיסוק בעבר אל מול עיסוק בהווה ובעתיד: מעיון בעתונות היהודית אפשר לראות, כי מתקיים מאמץ קבוע להראות שהיהודים ברוסיה אינם תופעה חדשה או אירוע חד פעמי, וכי עברם הוא מכובד ואפילו הרואי על פי כל קריטריון: תרבותי, אקדמי, מדעי, צבאי ועוד; ציון תאריכים חשובים, שמות גדולים, אירועים יהודיים, בהם גם לא מעט טרגיים כחיסול האינטליגנציה היהודית בידי סטלין בשנות ה-30 וה-40 (מאנדלשטאם, באבל, מיכאלס ואחרים), ושואת יהודי ברית המועצות בעת פלישת הנאצים במבצע "ברברוסה" בקיץ 1941. בהקשר העכשווי מטופלים, כאמור, פניה של החברה היהודית-רוסית בת זמננו: קונפליקט של זהויות, אנטישמיות, תפקידם של היהודים ברוסיה של היום, ויכוח פתוח (ודאי באופן יחסי למה שהיה מקובל לאורך שנים בעתונות הסובייטית, הלא יהודית) בסוגיות שונות, בהן גם היחס לישראל ולעלייה אליה, ובעיקר: תחושה של היווצרות ממוסדת של מרכז או מרכזים יהודיים חזקים, מאורגנים, שיש להם אחיזה של ממש בהוויית החיים הרוסית הפוסט-סובייטית המשתנה במהירות. לשון אחר: בהחלט שותפות, ויותר מכך, מאמץ לבנות קהילה או קהילות. למי שמחפש ציונות בעתונות הזו, ברור כי כל דיון בהגדרה או בבנייה של קהילה יהודית ברוסיה, מחליש כמעט בהכרח את הפן הציוני הן של החברה היהודית רוסית, והן של כלי הביטוי שלה.

חוק המדיה הרוסי

התפרקותה של ברית המועצות הפכה אולי את תנועת השחרור היהודית הלאומית, הציונית, ללא כל כך אקטואלית, דווקא משום שכל המכשולים שהיו על דרכה, או לפחות רובם הגדול - הוסרו. כיום יכול כל אזרח דובר רוסית, רבינוביץ' או איוואנוב או יהא שמו אשר יהא, לקום ולצאת את המולדת, האמיתית, המעושה או הכפויה, ולשים פניו למקום בו אולי צפוי לו עתיד טוב יותר. הדבר אינו תלוי יותר בהסכמתה של המדינה שרבינוביץ' או איוואנוב עומדים לעזוב אותה, אלא דווקא בנכונותה של מדינת היעד לקלוט אותם. כלומר, רק למי מהם שיעדו הוא ישראל ישנו עניין ציוני כלשהו, מרצון או מכורחה, מה שעושה את הסיפור כולו להרבה פחות הרואי, הרבה פחות רלוונטי. וישנו כמובן, גם חוק המדיה הרוסי, שפירק את הציונות הרוסית מעוד אחד מסממניה או סמליה. לאחר התפרקות ברית המועצות התקבל ב-1992 "חוק המדיה הרוסי", המאפשר הופעתם של תכנים כמעט מכל סוג שהוא בעתונות. בהינף חוק נעלמה תופעה ייחודית ומרשימה, ה"סמידאט" (עתונות מחתרית), שנזכרה בתחילת המאמר. למען הדיוק ההיסטורי, השינוי אירע עוד בימי ברית המועצות, כשנתיים

קודם לכן, עת התקבל בה "חוק המדיה הסובייטי", שבפועל, ביטל את הצנזורה. החוק הרוסי עוד הרחיק לכת: את העתון יכולים לסגור בעליו או בית המשפט. כלומר לא המדינה ולא שום כלי או מנגנון מטעמה כצנזורה, מפלגה (שכבר אינה רלוונטית בשלב זה) או גוף מבקר / מעניש כלשהו. ואולם, משמעותו העיקרית של החוק מ-1992 אינה דווקא בסעיף כזה או אחר שנוסף או הורד. המשמעות היא בכך שרוסיה החדשה, הפוסט-סובייטית, זו שעשתה re-thinking על ערכיה וחוקיה של ברית המועצות הישנה, בחרה לאמץ את החוק המגביל את המדינה מול העתונות.

האם ניתן להסיק מכל זה כי הדיון בשיח הציוני בעתונות היהודית ברוסיה עובר מתחום עיסוקם של מנתחי תוכן ואקטואליה, אולי בעזרת כלים פוליטיים או חברתיים, אל מגרשם של ההיסטוריונים? האם הציונות הרוסית, כמו גם שיחה ושיגה, זקוקים באופן אבסורדי למסגרת לוחצת, מגבילה ומענישה על מנת לפרוח או למצער, להיות רלוונטית? או אולי, דווקא גירוי חיצוני, או כמו אינטלקטואלי, כספרו האנטישמי (לפחות, על פי חלק מן הספר וכמה מן הפרשנים) של אלכסנדר סילו'ניצ'ין, "מאתיים שנה ביחד", שהופיע לאחרונה במוסקבה, הוא שיכול לאתגר מחדש את המושג "ציונות רוסית", או "ציונות של רוסים"? אם רק לא הקדימו לעשות זאת התעמרויותיו של הנשיא החדש בעל ההתנהגויות הישנות, ולדימיר פוטין, באילי התקשורת היהודים "שלו"?

פריחת העתונות האתנית

כמותית, וזה כבר נאמר, רק 5 או 6 מאמרים או טקסטים מתוך מאה המתפרסמים בעתונות היהודית ברוסיה הם בנושאי ציונות "נטו" - מדינת ישראל כביתו הלאומי היחיד של העם היהודי. אפשר להוסיף גם שערים או תחומים רחבים יותר ופחות ממוקדים, כגון דיון בחברה הישראלית העכשווית, בעיקר בדגש על עלייה, הגירה וכן התארגנותם האישית, הכלכלית, החברתית, הפוליטית של העולים. 8%-9% מכלל הטקסטים בעתונות היהודית ברוסיה עוסקים בכך. אם נוסיף גם 6%-7% מהטקסטים העוסקים בפוליטיקה בישראל, הרי שהעיסוק בישראל נע סביב שישה מכלל מה שמוצע לקורא העתונות היהודית ברוסיה. כלומר, ישראל אינה בראש סדר היום של העתונות הזו, ומרכיב הציונות שבה, נמוך עוד יותר, אם כי מובן שאפשר לשאול שאלה קצת אבסורדית: האם נקודת התצפית בציונות, או הפריזמה שמבעדה נעשית תצפית זו, צריכות להיות קשורות דווקא לצד הישראלי של המשואה? במוכנים רבים, הציונות היא תנועת שחרור יהודית, וישראל היא התוצאה, כך שההיפוך הלוגי או התפישתי די מתבקש כאן: לנתח את השיח הציוני בעתונות היהודית ברוסיה לא בכלים ישראלים של כאן ועכשיו, לא בכלים של התוצאה, אלא בכלים של התהליך, או מול צרכים, יכולות, אופני ביטוי ודרכי חשיפה, לרבות תכנים הקיימים בעולמם של קוראי עתונות זו.

לא רק העתונות היהודית פורחת ברוסיה הפוסט-סובייטית. גם מיעוטים אתניים אחרים בברית המועצות וברוסיה שאחריה יצרו לעצמם מערכות תקשורת, בעיקר עתונות כתובה, משלהם. התהליך החל כבר בסוף שנות ה-80, מיד אחרי הכרזת ה"גלסנוסט" וקיבל תנופה של ממש עם התפרקותה של ברית המועצות ב-1991. באופן קצת ציני

על ציונות, לקרוא עליה, והכל לאור היום. לכאורה - מתכון בדוק להפצת רעיונות ועשיית נפשות. למעשה - סילק ההיתר הזה את ההילה שעטפה את הציונות במשך עשרות שנות איסורים. אם זה מותר, מסתבר שזה מיותר.

מקורות:

1. מ. אלטשולר, (1980), הקיבוץ היהודי בברית המועצות בימינו, ירושלים.
2. ו. קרטיק, (1994), עתונים, כתבי עת ופרסומים יהודיים, רוסיה 1960-1994, הל אביב.
3. ו. קרטיק, (1995), עתונים, כתבי עת ופרסומים יהודיים בברית המועצות לשעבר, 1988-1994, תל אביב.
4. ה. נוסק, (2001), "קול העם לכל העם?", קשר 30, עמ' 51-65.
5. ב. פינקוס, (1999), סופה של תקופה: יהודי ברית המועצות בעידן גורבצ'וב 1985-1991, באר-שבע.
6. א. קול, וי. שחל (2002), "פעם נוספת פוגשת הרוסיות את היהדות, והפגישה הזו רעה לשתיהן", הארץ, מוסף "ספרים", 13.2.2002.
7. M. Altshuler (1987), *Soviet Jewry Since the Second World War*, New York: Greenwood Press.
8. C. Atton (2002), *Alternative Media*, London, Sage.
9. S. Avineri (1997), "Jews of the Former Soviet Union: Yesterday, Today and Tomorrow," in: *International Perspective* (37), New York: The American Jewish Committee, pp. 5-9.
10. D.W. Benn (1992), *From Glasnost to Freedom of Speech*, London: Pinter.
11. J.R. Bittner (1983), *Mass Communication: an Introduction*, New Jersey: Prentice-Hall.
12. R. J. Brym and R. Rivkina (1994), *The Jews of Moscow, Kiev and Minsk*, New York: New York Univ. Press.
13. M. Chlenov (1997), "Jewish Community and Identity in the Former Soviet Union," in: *International Perspective* (37), New York: The American Jewish Committee, pp. 11-16.
14. A. Frenkel, E. Valk and A. Zeltser (2001), "Jewish Periodicals in the Former Soviet Union, 1998-1999," in: *Jews in Eastern Europe* 1 (44), pp. 92-146.
15. T.H. Friedgut (1994), *Antisemitism and its Opponents: Reflections in the Russian Press: From Perestroika until the Present*, Jerusalem: The Vidal Sassoon International Center for the Study of Antisemitism, the Hebrew Univ. of Jerusalem.
16. Z. Gitelman (1997), "Choosing Jewish Identities, Constructing Jewish Communities," in: *International Perspective* (37), New York: The American Jewish Committee, pp. 17-24.
17. I. Krupnik, "Soviet Culture and Ethnic Policies Towards Jews: a Legacy Reassessed," in: Y. Ro'i, (ed.) (1995), *Jews and Jewish Life in Russia and the Soviet Union*, pp. 67-86, Ilford: Frank Cass.
18. A. Lokshin (1992), "Jewish Press in the USSR During the Perestroika, 1987-1991," in: *Jews and Jewish Topics in the Soviet Union and Eastern Europe*, 1 (17) pp. 5-26

אפשר לאמר כי המקום הראשון בו נפתרה שאלת הלאומים שהטרידה את ברית המועצות לכל אורך קיומה, ושלא נותנת מנוח גם למנהיגי רוסיה שירשה אותה, (דאגאסטאן, צ'צ'ניה, הקוזאקים של נהר הדון ועוד), הוא תחום העתונות: ישנן מעין "אוטונומיות תקשורתיות", ואפילו רב קוליות תקשורתית, וכולם חיים (בערך) בשלום עם כולם.

מותר ומיותר

לסיכומה של התמונה שצוירה כאן בעזרת הערות אחדות על העתונות היהודית ברוסיה והשיח הציוני בה, ניתן להעריך כי בתוך המערכת הרוסית הלא יציבה, עוברת כעת התברה היהודית תהליכים די מואצים של ייצוב. לעתונות היהודית יש חלק, די נכבד, בתהליכים אלה. נראה כי רוב אלה שבחרו לעלות, או להגר, לישראל או ליעדי הגירה שנתפשו בעיני מי שהגיע לשם כלא פחות אטרקטיביים, כבר עשו זאת. במקביל התרחשה ועדיין מתרחשת תנועה של יהודים מרוב הרפובליקות של ברית המועצות לשעבר, בעיקר מאלה של מרכז אסיה התוצה - אל ריכוזים יהודיים גדולים ברוסיה. גם הפריפריות ברוסיה עצמה מתרוקנות מיהודים. יעד הגירה מרכזי הוא מוסקבה, ההולכת ויוצרת לעצמה מעמד של עיר-מדינה. האוכלוסייה היהודית בה לא קטנה, אולי אפילו גדלה. גם רמת המיסוד של הקהילה או הקהילות היהודיות בה, כמו בערים אחרות ברוסיה, נמצאת, בעלייה מתמדת.

חופש הביטוי, גם אם אינו ערך נעלה בחברה הרוסית הפוסט-סובייטית - באופן מעשי הוא קיים. עדות לכך היא גם קיומה של העתונות שנסקרה כאן, גם תכניה, גם העובדה שבפועל אין שום ניסיון של גורמי שלטון או מנהל, פדרליים או מקומיים, להפריע למהלכה התקין. לא מדובר כאן בהכרח על צנזורה: מספיק צו מנהלי שיפריע למו"לים של עתונות זו לרכוש נייר, או צו שיסגור בפניהם את בתי הדפוס. כל אלה אינם מתרחשים, מה שאומר שהשלטון למד לחיות בשלום עם עתונות זו, או למצער - לעצום עין ולאפשר לה להתקיים ואף לשגשג.

התרחיש הסביר המתקבל מכל אלה הוא שלמרות דבריהם ומעשיהם של אנטישמיים ותיקים כוולדימיר ז'ירינבסקי, או חדשים (יהסית) כאלברט מאקאשוב, התנכלות הנמשכת והולכת של ממשל פוטין לאילי ההון והתקשורת היהודים בוריס בריזובסקי ו-ולדימיר גוסינסקי, ואפילו הוצאתם לאור של ספר או ספרים נוספים כמו זה של סולז'ניצין שיצא לפני כשנה (2001 שנה ביחד), המכפיש באלגנטיות את יהודי רוסיה (קול ושחל: 2002), התברה היהודית ברוסיה תישאר דומיננטית ומשמעותית - ולא רק לעצמה. אולי אלה אינן חדשות טובות בעבור מי שמעוניין ביציאת היהודים מרוסיה, עד האחרון שבהם, אך אלה הן בהחלט חדשות טובות בעבור העתונות היהודית ברוסיה: לפחות בטווח הנראה לעין, ומדובר בלא מעט שנים, יהיה מי שיכתוב, יהיה על מה לכתוב, ובעיקר, יהיה גם ציבור גדול שיקרא. עד כמה יכתבו ויקראו שם (גם) על ציונות? סביר שמעט, אבל זו שאלה שהתשובות לה תמצאנה, כנראה, יותר מחוץ לעתונות היהודית ברוסיה ופחות בתוכה. לסיום, עוד אבסורד אחד מבית היוצר של רוסיה, ארץ האפשרויות הבלתי מוגבלות והמגבלות הבלתי אפשריות: סוף סוף אפשר לכתוב